

Ekol sâhibi bir su mühendisi
Prof. Dr. Kâzım Çeçen
(1919-1997)

Z

T

ÜRKİYE’NİN su mühendisliği alanında kıymetli ve ekol sâhibi âlimlerinden biri olan Kâzım Çeçen, 1919 yılında Elâzığ’da doğmuştur. Âilesinin kökleri, Güneydoğu Anadolu’da XI. ilâ XIII. yüzyıllarda hükümran olmuş Artukoğullarına dayanmaktadır.

Otuzlu yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı Ankara’da bir Teknik Üniversite kurmanın planlarını yapmaktaydı. Kâzım Çeçen, işte bu üniversite için öğretim elemanı yetiştirilmek üzere 1938 yılında Bakanlık tarafından Almanya’ya su mühendisliği eğitimi görmeye gönderilmiştir. Berlin Teknik Üniversitesi’ndeki eğitimini 1944 yılında başarıyla tamamlayarak yurda dönmüştür. Ankara’da kurulması düşünülen Teknik Üniversite’den vazgeçilince İstanbul Yüksek Mühendis Okulu, İstanbul Teknik Üniversitesi’ne (İTÜ) dönüştürülmüş ve 20 Kasım 1944’te açılmıştır. İTÜ’ye asistan olarak giren Kâzım Çeçen, kısa bir süre içinde, başarılı bir hoca ve bilim adamı olarak temâyüz

etmiş ve 1950’de İTÜ Su Yapıları Kürsüsü’ne tâyin edilmiştir.

II. Dünya Savaşı’nın bitmesine az kaldığı ve Almanya için acı bir hezîmetin iyice yaklaşmış olduğunun bilinciyle doktora yapamadan yurda dönmüş olması onu tedirgin etmekteydi. Üniversitenin sağladığı bir imkânla 1958 yılında incelemeler yapmak üzere gittiği Graz Üniversitesi’nde bir yıl gibi, herkesi şaşkınlıkta bırakan, kısa bir sürede hacimli ve orijinal bir çalışmayla doktor mühendis unvânını iktisap edince bu yalnızca Graz Üniversitesi’nde değil, İTÜ’de de büyük hayranlık uyandırmıştı.

İTÜ’nün su mühendisliği laboratuvarları ve deneme tesisleri, onun sâyesinde gitgide gelişmiş ve yalnızca üniversitenin bilim ve eğitim ihtiyaçlarına değil, ayrıca, Türkiye’nin akarsularının, limanlarının ve yapımına başlanan irili ufaklı hidroelektrik santrallerinin model ve ön inceleme çalışmalarının gerçekleştirilmesine cevap verebilecek şekilde fevkalâde etkin ve verimli bir düzeye ulaşmıştı.

Kâzım Çeçen 1960 yılında profesörlüğe yükseltilmiş ve İTÜ’nün Hidroelektrik ve Su Kuvvetleri Kürsüsü’ne tâyin edilmiştir. Yaptığı orijinal çalışma ve incelemeleriyle artık yalnızca Türkiye’de değil, bütün dünyâda tanınmaktaydı. Bunu teslim edip de kendisini ilk defa mükâfatlandıran, Almanya olmuştur. Almanya’da su mühendisliği dalında dünyânın en îtibarlı kuruluşlarından biri olan Der Deutsche Wasserwirtschaft – und Wasserkraftband zu Berlin, su mühendisliği dalındaki üstün bilimsel araştırmalarını teslim, tescil ve takdir ederek 1967 yılında kendisine Gotthilf Hagen madalyası tevcih etmiştir.

Türkiye’nin Prof. Dr. Kâzım Çeçen’in değerini takdir etmesi ancak TÜBİTAK Bilim Kurulu’nun 1976 yılında kendisine Bilim Ödülü’nü tevcih etmesiyle mümkün olmuştur.

1962-1964 arasında İTÜ İnşaat Fakültesi dekanlığı görevinde bulunan Kâzım Çeçen, su mühendisliği konusunda dünyânın en büyük ilmî kuruluşu

olan Uluslararası Su Araştırmaları Birliği'nin "Su Girişleri Komitesi"nin uzun yıllar başkanlığını yaptı. TÜBİTAK Mühendislik Araştırma Grubu Yürütme Komitesi'nde uzun yıllar üyelik yaptı. 1979'da büyük bir şevk ve gayretle ve de İTÜ'nün desteğiyle İTÜ bünyesinde Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Enstitüsü'nü kurdu ve emekliye ayrıldığı 1986 yılına kadar da müdürlüğünü ifâ etti. 1983 yılında İTÜ'de yeni kurulan Hidrolik Anabilim Dalı başkanlığına getirildi. İrili ufaklı pek çok ilmî proje yanında NATO Science for Stability çerçevesi içinde de büyük bir projenin başkanlığını başarıyla yürüttü. Emekliye ayrılmasından vefâtına kadar ilmî faaliyetlerine devam etti ve İTÜ Su ve Deniz Bilimleri Teknoloji Araştırma Merkezi'nde sözleşmeli olarak çalıştı.

Yurdumuzda pek çok akarsu, hidroelektrik santrali ve liman bugünkü verimli durumlarını Kâzım Çeçen'in ve özenle yetiştirmiş olduğu talebelerinden oluşan ekibinin yapmış oldukları kapsamlı etüt ve çalışmalara borçludur. Orijinal yaklaşımlarıyla bir ekol teşkil eden bu ekibin Türk ekonomisine görünmeyen katkısı milyarlarca dolara bâliğ olmaktadır. Söz konusu etütler arasında Edremit limanını, İstanbul Terkos gölü bağlama kanallarını, Atatürk Barajı'nın Urfa tüneline, Düzce'de 653 m düşümlü hidroelektrik santralini, İkizdere ve Doğankent hidroelektrik santralleri ile Göksu-Yerköprü ve Sızır hidroelektrik santrallerini sayabiliriz. Bu son iki örnekte Kâzım Çeçen ve ekibinin ortaya koydukları orjinal inceleme metotları, dünyâda konuyla ilgili bütün bilim çevrelerinin ilgisini çekmiştir.

Prof. Dr. Kâzım Çeçen gerek ilmî çalışmaları, gerek yetiştirmiş olduğu sayısız talebe ve pek kıymetli ilim adamı mühendisler, gerekse etütlerinin Türk ekonomisine katkıları bakımından hakikaten hocaların hocası unvânına lâyık, müstesnâ bir âlim/mühendis olmuştur. Hocanın ilmi ne kadar derin ve velût ise çelebilgi, onu allâme sıfatına lâyık kılan geniş ve mütenevvi kültürü ve kendisine pek yakışan tabii tevâzu da insanı kendisine kısa zamanda meftun edecek seviyedeydi. Bu tevâzusu onun medyatik bir tip olmasına mâni olduğundan Türk mühendisliğine ve ekonomisine katkıları ancak pek az kimse tarafından bilinir ve takdir edilirdi. Almanca, İngilizce ve Fransızca bilen hoca evliydi ve her biri doktora yapmış iki kızı vardı. Dîvan edebiyâtına hârikulâde vukûfuyla erbâbını kendine hayran bırakmış olan Prof. Dr. Kâzım Çeçen, aynı zamanda ileri seviyede bir fotoğraf meraklısıydı. Geride, kendisinin bizzat çekmiş olduğu 10 bin'den fazla dia pozitif bırakmıştır.

Hoca ömrünün son yıllarını Türkiye'de bir Bilim ve Teknoloji Millî Müzesi kurulması ile İstanbul ve civârındaki eski su yollarının or-

taya çıkarılıp incelenmesi konularında üstün gayret sarf etmekle geçirdi.

Merhum hoca İstanbul'un içinin ve civârının kadim su yollarının yeniden tespit ve teşhisi hakkındaki tetkiklerini, beşi İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü ve biri de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası AŞ tarafından yayımlanmış olan battal boyda (yaklaşık 22x30cm ebadındaki) 6 ciltlik muhteşem bir külliyyâta toplamıştır. 1988-1996 yılları arasında yayımlanmış olan bu eser, olağanüstü hacmi, kompozisyonundaki estetiği, hepsi kendisi tarafından çekilmiş olan resimlerinin nefâseti ve sanat yönü, takdîmindeki edebî, tahlillerindeki ilmî üslûbu, ortaya koyduğu orijinal tespitleri bakımından idrak ve insaf sâhibi her ciddî bilim adamını hayran bırakan olağanüstü bir şâheserdir. Her aydının sâhip olamasa bile en azından bir kere olsun sayfalarını karıştırması gereken bu kültür âbidesi başlıklarıyla şöyledir:

¶ *Mimar Sinan ve Kırkçeşme Tesisleri*, İSKİ, İstanbul 1988. ¶ *Üsküdar Suları*, İSKİ, İstanbul 1991. ¶ *Halkalı Suları*, İSKİ, İstanbul 1991. ¶ *Taksim ve Hamidiye Suları*, İSKİ, İstanbul 1992. ¶ *Roma Su Yollarının En Uzununu*, TSKB AŞ, 1996. ¶ *II. Bayezid Su Yolu Haritaları*, İSKİ, İstanbul 1997.

Bu eserlerden *Roma Su Yollarının En Uzununu* başlıklı eserde Romalıların şimdiye kadar bilinen en uzun isâle hattından 2,5 misli daha uzun olan bir isâle hattı ortaya çıkarılmış ve güzergâhı ile fizikî özellikleri tespit edilmiştir. 242 km uzunluğundaki bu isâle hattı, Istrancalardan başlayarak 0,00006'lık bir eğimle İstanbul'da Valens kemeri yakınlarına kadar ulaşmaktadır. Bu, Roma târihi açısından da teknoloji târihi açısından da çok mühim bir keşiftir. 242 km uzunluğundaki bir isâle hattında sâbit bir 0,00006'lık eğimi muhafaza etmek ise Romalı mühendislerin insanı hayretlere gark eden bir başarısıdır.

Kâzım Çeçen'in Türk ilim târihine âit katkılarından bir başkası ve de çok önemlisi de İTÜ Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi tarafından 1988 yılında yayımlanmış olan Hüseyin Tevfik Paşa ve "Linear Algebra" isimli eseridir.

Biri Almanca, ikisi de İngilizce olarak kaleme alınmış 19 telif kitabı; ayrıca Türkçe ve yabancı dillerde yayımlanmış 50'nin üzerinde ilmî araştırma, makâle ve bildirisi vardır.

..Çeçen, hocalığı bir memûriyet olarak değil, içinden kaynakayan bir aşkın ürünü olduğu için yapan, öğrencisine oradan buradan duyduğunu değil, kendi akıl süzgecinde geçirip hazmettiği ve kendi buluşlarıyla zenginleştirdiği bilgileri vermekten haz duyan, araştırmayı .. dizgin vuramadığı sonsuz merâkı kendini mecbur ettiği için yapan büyük bir öğretmen, gerçek bir entelektüel ve üstün yetenekli, yaratıcı bir araştırmacıydı. ..

Kâzım Bey'in İstanbul çevresindeki eski su yolları ve tesisleri hakkındaki çalışmaları .. titiz bir arşiv ve arâzi çalışmasının eleştirel aklın elinde nasıl verimli olabildiğinin en güzel örnekleridir.

Kâzım Bey, arkeolojik kalıntıları bir mühendisin sezgisi ile izlemiş, bir bilim adamının hassâsiyetiyle belgelemiş ve bir târihçinin yansızlığıyla betimlemiştir. Bilim ve teknoloji târihî çalışmalarında, çalışmayı yapanın, târihi işlenen bilim ve mühendislik dalının temellerine mutlaka hâkim olması gerektiğini vurgulardı.

"Bir gün Jale (İnan) bir öğrencisinin Side'deki eski su yollarıyla ilgili bir çalışmasını denetlemek için yardımını istedi. Gittim, bulunan kanalları gördüm, daha sonra da bana bir ağız gösterdiler, 'Su buradan geliyormuş' dediler. Ancak kanal debisi çok daha büyük bir su için yapılmış. 'O küçük ağız bu koca kanalı besliyor olmaz' dedim. 'Ama başka ağız yok' diye cevap verdiler. 'Vardır vardır, hele biraz daha geriye doğru kazın bakalım' dedim. Gerçekten de biraz geride koskocaman ana ağız çıktı..."

Çeçen'in bu gerçekçi, sorunları mümkün olan en basite indirgerek vâzedip ona çözüm arayan mühendis kafası, her sorunun temeline inme arzusunu durmadan kamçılıyan bilimsel merâkı ve her bulduğunu olduğu gibi anlatan dürüstlüğü, onu hem yetiştirdiği mühendislik dalında, hem de kendi kendini yetiştirdiği bilim ve teknoloji târihçiliğinde eşsiz bir bilim adamı yapmıştır.

¶ A. M. Celâl Sengör'ün *Bilgiyle Sohbet* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014) adlı eserinden derlenmiştir.

¶ Ahmed Yüksel Özemre'nin *Portreler, Hâtralar* (Kubbealtı Yayınları, 2001) adlı eserinden derlenmiştir.